

УДК 004.62:378.4(477.62-25) ДНТУ

ДОСВІД СТВОРЕННЯ ВІДКРИТОГО ЕЛЕКТРОННОГО АРХІВУ В ДОНЕЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Наталія ТКАЧЕНКО

*Бібліотека Донецького національного технічного університету,
вул. Артема, 96, м. Донецьк, 83050, Україна, тел. (062) 301-09-81*

Коротко висвітлено історію та види відкритого електронного архіву, поінформовано про мету, завдання, процес створення, організацію та функціонування такого архіву (E-archive DonNTU) у Донецькому національному технічному університеті.

Ключові слова: відкритий доступ до наукової інформації, відкритий електронний архів, програмне забезпечення D-Space, Донецький національний технічний університет.

З кожним роком Інтернет завойовує все більше прихильників: доступна та різноманітна інформація – ось головні особливості всесвітньої павутини. Не стала винятком і наукова спільнота: постійне підвищення цін на наукові журнали, скорочення грошей на передплату, обмеження авторських прав лише додало переваг Інтернету. Саме тому на початку XXI ст. народжується так званий рух “відкритого доступу”, до якого поступово приєднуються вчені всього світу.

“Відкритий доступ” (Open Access) – це безкоштовний онлайн-доступ до наукових статей, монографій, дисертацій та іншої наукової документації, розташованої в Інтернеті, з правом читати, завантажувати, копіювати, шукати і таке інше, тобто використовувати з будь-якою законною метою без фінансових, юридичних та технічних перешкод.

У грудні 2001 р. Інститут відкритого суспільства організував зустріч у Будапешті, результатом якої стала Будапештська Ініціатива “Відкритий Доступ”¹. Після цього у жовтні 2003 р. було підписано Берлінську декларацію відкритого доступу.

23 квітня 2008 р. на засіданні Ради ректорів Прикордонного білорусько-російсько-українського університетського консорціуму було підписано Белгородську декларацію про відкритий доступ до наукових знань і культурної спадщини.

Таким чином, рух за відкритий доступ до інформації набув стрімкого розвитку, і вже 14 жовтня 2008 р. у всьому світі святкували перший День відкритого доступу, а у 2009 р., з 19 по 23 жовтня, – Тиждень відкритого доступу.

Вчені та уряд України також активно підтримали ідею відкритого доступу. У 2005 р. з’явилася Постанова Верховної Ради України “Про рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні”, у 2007 р. – Закон України “Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.”, в якому зазначено: “одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя”.

---

¹ Будапештская инициатива “Открытый доступ” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.soros.org/openaccess/ru/read.shtml>. – Заголовок з екрану.

Таким чином, з початку нового тисячоліття простежується доволі активна підтримка відкритого доступу до наукової інформації у багатьох країнах світу.

На сьогодні ця ідея розвивається у двох напрямках:

1. “Золотий” – журнали відкритого доступу. За розміщення статті в таких журналах платить сам автор, а частіше організація, де він працює. Інформація для кінцевого користувача надається в онлайнному режимі абсолютно безкоштовно з можливістю читати, завантажувати та копіювати. Таким чином, вирішується питання передплати на наукові журнали, ціна яких з кожним роком зростає.

День за днем найбільші світові видавництва здаються під натиском науковців та оголошують свої журнали відкритими, а найбільша директорія журналів відкритого доступу (DOAJ) поповнюється новими назвами. Вона містить уже понад 6200 журналів, з них 17 українських.

Проте головною проблемою залишається відсутність грошей не лише у самих авторів, але й у деяких інститутів та наукових організацій, в яких вони працюють. Вирішити її можна, обравши інший шлях, т. зв. “Зелений” – архіви або репозитарії відкритого доступу.

2. Репозитарії – сховища інформації, призначені для розміщення в них власних робіт самими авторами через “самоархівування”. Розрізняють університетські репозитарії, створені з метою доступу до наукових робіт учених університету, і тематичні репозитарії наукових спільнот, наприклад, найстаріший архів з фізики та математики – arXiv (<http://arxiv.org/>), який містить вже понад 663600 статей відкритого доступу.

Директорія репозитаріїв відкритого доступу (DOAR) налічує близько 1800 архівів по всьому світу, близько 30 з яких працюють на території України. На базі своїх університетів по всій території створюються електронні архіви відкритого доступу, вже працює перший мультидисциплінарний відкритий електронний архів ELibUkr-OA для науковців, інституції яких не підтримують власного електронного архіву.

Донецький національний технічний університет не став винятком в цьому питанні і вже у вересні 2009 р. в рамках участі в проєкті E-LibUkr “Електронна бібліотека: Створення центрів знань в університетах України” розпочав активну роботу по створенню електронного архіву (E-archive DonNTU).

Головна мета архіву ДонНТУ – довгострокове зберігання, накопичення та доступ до матеріалів наукових досліджень та навчально-методичних документів ДонНТУ і, таким чином, підвищення розвитку науки в Україні.

Завдання E-archive DonNTU:

1) створення організаційної, технічної, інформаційної інфраструктури Інституційного репозитарію (IP) Донецького національного технічного університету для розвитку і розповсюдження наукових публікацій у відкритому доступі;

2) накопичення, зберігання, розповсюдження та забезпечення довгострокового, постійного та надійного доступу до наукових досліджень та навчально-методичних матеріалів професорсько-викладацького складу, співробітників, аспірантів та магістрів ДонНТУ;

3) забезпечення середовища, яке дозволяє науковим підрозділам університету, співробітникам, аспірантам та магістрам легко розміщувати наукові дослідження в електронній формі в надійний та добре організований архів.

У процесі створення архіву було розроблено принцип та політику роботи E-archive DonNTU (політика про колекції IP, зміст IP, формати, метадані, відкликання матеріалів з E-archive DonNTU, обмеження доступу до матеріалів E-archive DonNTU).

Для якісного надання послуг співробітникам університету та уникнення помилок, на початку створення репозитарію було вивчено досвід інших університетів з цього питання, а саме досвід перших архівів на території України: eKMAIR – електронний архів Національного університету “Києво-Могилянська академія”, АНТРОПОС – відкритий електронний проект Центру гуманітарних досліджень і Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка та eKhNUIR – електронний архів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Програмним забезпеченням було обрано D-Space – безкоштовне ПЗ, розроблене Массачусетським технологічним університетом; D-Space має відкритий код, що надає можливість змінювати або доповнювати його, відповідно до потреб конкретної організації. Майже 80 % університетських архівів України використовують саме це програмне забезпечення, що також зіграло важливу роль.

Після вибору ПЗ співробітники бібліотеки розпочали активно вивчати програму та її особливості: реєстрацію, створення структури, можливості для різних видів користувачів. Під час створення архіву виникали не лише організаційні, але й технічні проблеми. Такі технічні питання, як правильне посилання на документ чи реєстрація в архіві нового користувача, вдало вирішено за допомогою консультацій з учасниками проекту E-LibUkr та відділу інформаційних технологій. Але залишилась і невирішена проблема – надання точної статистики в архіві (кількість переглядів, перегляди за колекціями тощо), яку ми не в змозі усунути власними силами, тому дуже сподіваємося на плідну співпрацю з іншими університетами для надання допомоги відділу інформаційних технологій.

Структура архіву є ієрархічною: фонд архіву включає в себе фонди факультетів, фонд бібліотеки та фонд наукових праць університету. У свою чергу, фонди поділяються на підфонди, в ролі яких виступають кафедри всіх факультетів. Підфонди поділяються на тематичні колекції, які визначають факультети відповідно до видів документів, що включаються до архіву. Кожний підрозділ університету має право в будь-який момент додати або видалити зайву гілку в структурі архіву.

E-archive DonNTU має чотири види аутентифікації користувачів: анонім, зареєстрований користувач, адміністратор архіву та адміністратор фонду/колекції. Всі користувачі, тобто аноніми, можуть переглянути структуру та матеріали архіву. На занесення своїх робіт до архіву мають право тільки зареєстровані користувачі. Реєстрація в архіві здійснюється одним з трьох способів, в залежності від потреб користувача:

- 1) для перегляду матеріалів та отримання новин в архіві;
- 2) адміністратор фонду/колекції (для швидкого та якісного наповнення репозитарію вирішили, що на кожному факультеті або кафедрі призначаються співробітники, відповідальні за свою гілку в архіві (адміністратор фонду/колекції). Перед самоархівуванням усі матеріали обробляють саме ці співробітники);
- 3) адміністратор архіву.

В архіві розміщуються публікації та презентації вчених нашого університету, навчально-методичні матеріали, покажчики, монографії, наукові праці співробітників ДонНТУ, магістерські та бакалаврські роботи.

Кожного дня репозитарій поповнюється новими матеріалами, на сьогодні їх близько 600. Серед них – статті та презентації співробітників університету, покажчики та наукові праці вчених ДонНТУ.

Для зростання цитованості та включення наших авторів у світові інформаційні ресурси, E-archive DonNTU було зареєстровано у директорії відкритих доступів DOAR

(The Directory of Open Access Repositories)² та у першому українському харвестері – ОАІ харвестер³, який забезпечує глобальний пошук.

Але навіть після впровадження архіву вчені ДонНТУ все одно з недовірою сприймають саму ідею відкритого доступу. Тому співробітники бібліотеки на майбутнє запланували велику роботу з промоції репозитарію:

1) проведення семінарів, консультацій та виступів на вчених радах університету, засіданнях кафедр та конференціях з роз'ясненням можливостей та переваг архіву;

2) впровадження політики обов'язкового самоархівування своїх робіт (уже готується наказ ректора університету про обов'язкове самоархівування);

3) призначення відповідальних на кафедрах або факультетах для заповнення матеріалами своєї гілки архіву;

4) ведення постійного обміну досвідом, участь у анкетуванні в рамках проекту E-LibUkr з метою поліпшення послуг, що надаються, та пошуку спільних рішень.

EXPERIENCE OF FORMATION OF AN OPEN ELECTRONIC ARCHIVE IN DONETS'K NATIONAL TECHNICAL UNIVERSITY

Natalia TKACHENKO

*Library of Donets'k National Technical University,
96, Artem Str., Donets'k, 83050, Ukraine, tel. (062) 301-09-81*

The article highlights the history and the types of an open electronic archive, and informs about the goal, tasks, process of formation, organization, and functioning of such an archive (E-archive DonNTU) in Donets'k National Technical University.

Keywords: open access to the scientific information, open electronic archive, D-Space software, Donets'k National Technical University.

ОПЫТ СОЗДАНИЯ ОТКРЫТОГО ЭЛЕКТРОННОГО АРХИВА В ДОНЕЦКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ ТЕХНИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

Наталья ТКАЧЕНКО

*Библиотека Донецкого национального технического университета,
ул. Артема, 96, г. Донецк, 83050, Украина, тел. (062) 301-09-81*

Кратко освещена история и виды открытого электронного архива, проинформировано о цели, заданиях, процессе создания, организации и функционировании такого архива (E-archive DonNTU) в Донецком национальном техническом университете.

Ключевые слова: открытый доступ к научной информации, открытый электронный архив, программное обеспечение D-Space, Донецкий национальный технический университет.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2011

Прийнята до друку 11.04.2011

---

² Directory of Open Access Repositories (DOAR) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.openoar.org/find.php>. – Заголовок з екрану.

³ Система пошуку у відкритих архівах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oai.org.ua>. – Заголовок з екрану.